

BOGUSŁAW GEDIGA

BADANIA OSIEDLA OBRONNEGO KULTURY ŁUŻYCKIEJ WE WROCŁAWIU-OSOBOWICACH W 1963 ROKU

W drugiej połowie maja oraz pierwszej połowie czerwca 1963 roku kontynuowano dalsze badania na osiedlu obronnym we Wrocławiu-Osobowicach¹. Prace prowadzone były przez Katedrę Archeologii Polski Uniwersytetu Wrocławskiego oraz Zakład Archeologii Śląska IHKM PAN we Wrocławiu.

Tegoroczne prace prowadzono w obrębie osiedla oraz na wale obronnym. Na terenie części osadniczej przebadano powierzchnię 125 m². Wyznaczone wykopy przylegały do obszaru zbadanego w latach ubiegłych. Chodzi o uchwycenie całych obiektów oraz ich rozmieszczenia na większym zwartym odcinku osady.

W zakresie stratygrafii nie stwierdzono na wykopach ustytuowanych w obrębie osiedla istotniejszych zmian w stosunku do sytuacji z lat ubiegłych. Wydzielają się wyraźnie dwie warstwy kulturowe. Pierwszą, występującą poniżej cienkiej warstewki próchnicy leśnej, stanowi szarobrunatna ziemia. W górnej części tej warstwy występuje na niektórych odcinkach gruz ceglany. Druga warstwa jest znacznie ciemniejsza i bardziej spoista od poprzedniej. Miąższość warstwy kulturowej na różnych odcinkach wytyczonych na osadzie wykopów jest niejednakowa, waha się od 0,80 m—1,40 m. Warstwa kulturowa zawiera stosunkowo dużo materiału, przy czym jednak jest on bardzo jednorodny, ponieważ stanowi go przeważnie ceramika.

Na badanym terenie, w obrębie osiedla, odkryto 2 jamy, 4 paleniska (ryc. 1) oraz jeden bliżej nie określony funkcjonalnie zespół. Stanowiło go większe skupisko kamieni średniej wielkości (wymiary: 15 × 10; 10 × 5 cm), wśród których wystąpiło sporo fragmentów naczyń.

Jamy zarysowały się w rzucie poziomym bardzo słabo jako stosunkowo nieregularne, okrągłe zaciemnienia na tle jaśniejszej warstwy kulturowej oraz calca. W pionie posiadały kształt mniej więcej nieckowaty. Wypełnisko różniło się od warstwy kulturowej nieco ciemniejszym zabarwieniem. Stanowiła je stosunkowo tłusta, spoista, ciemna ziemia. W dolnej partii występował w tej ziemi także w niewielkiej ilości piasek calcowy. Zawartość kulturową jamy stanowiła wyłącznie ceramika. Należy jednak zaznaczyć, iż odkryte obiekty nie rysują się zbyt wyraźnie i są trudno uchwytnie. Także zastanawiająca jest nieregularność ich kształtów.

Drugi odcinek badań znajdował się na wale obronnym i jego rozsypisku.

¹ B. Gediga, *Badania wykopaliskowe na terenie osiedla obronnego kultury łużyckiej we Wrocławiu-Osobowicach w 1963 roku*, „Spraw. Arch”, t. 16: 1964, s. 52; tenże, *Sprawozdanie z badań osiedla obronnego kultury łużyckiej we Wrocławiu-Osobowicach w 1963 roku*, „Śl. Spraw. Arch.”, t. 6: 1963, s. 18—20.

Ubiegłoroczne wyniki, w postaci odkrycia niewielkiej partii drewnianych konstrukcji wału, wzięto pod uwagę przy wytyczaniu nowego wykopu. W roku 1962 natrafiono na wykopy nowożytnie kulminacyjnej partii wału i w efekcie tylko na niewielkim odcinku badanego terenu zachowały się konstrukcje drewniane wału. To skłoniło nas do podjęcia prac na nowym odcinku, bezpośrednio przylegającym

Ryc. 1. Wrocław-Osobowice. Palenisko

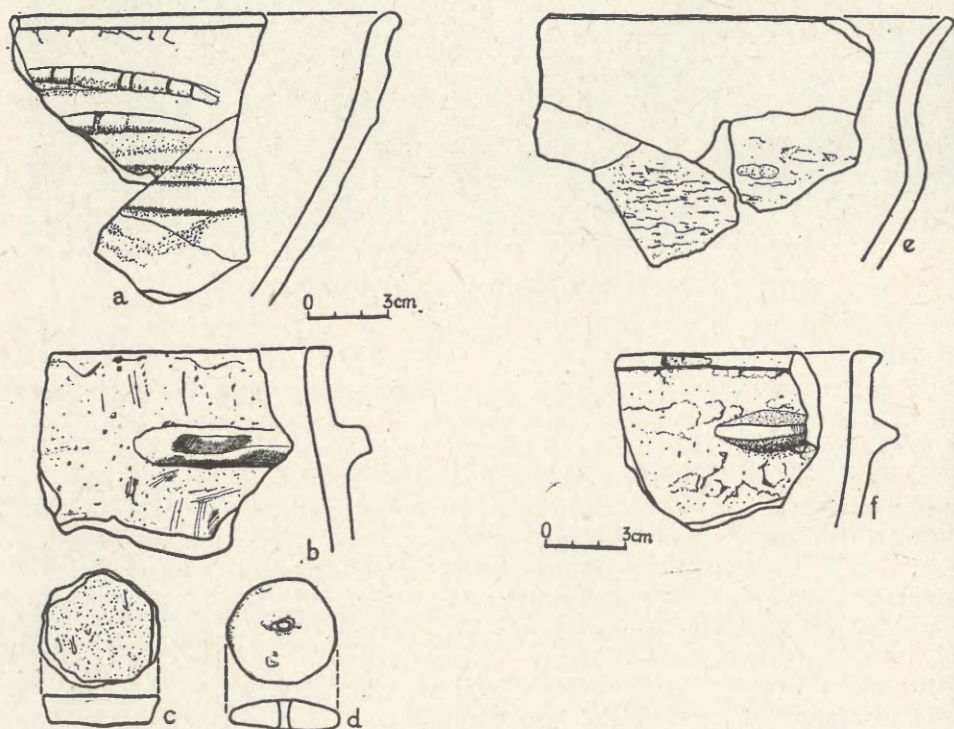
Fot. B. Gediga

do tej części tzw. wykopu II z roku 1962, prowadzącego poprzez wał, na którym wystąpiły drewniane konstrukcje. Nowy wykop jest rozmieszczony w ten sposób, iż obejmuje odcinek najwyższego wzniesienia wału oraz jego stok wewnętrzny. Uchwycona w latach ubiegłych stratygrafia tego odcinka pozwala obecnie na eksploatację warstw tak, jak one rysują się w zachowanym profilu. Od wyników uzyskanych na tym odcinku badań zależy rozwiązanie całego szeregu nader ważnych zagadnień, a więc przede wszystkim ustalenie konstrukcji wału, jego ewentualnej dwukrotnej budowy, a także zagadnienie chronologii tych konstrukcji. Rok sprawozdawczy nie przyniósł jeszcze w tym zakresie żadnych rozstrzygnięć, gdyż prace tutaj zostały dopiero zapoczątkowane. Osiągnięto dopiero głębokość ok. 0,40 m. Zdjęto górną warstwę próchnicy leśnej oraz warstwę szarobrunatnej, stosunkowo mało spoiistej ziemi, przerośniętej korzeniami drzew. Warstwa kulturowa na tym terenie zawiera bardzo mało materiału kulturowego. Znaleziono jedynie trochę ceramiki kultury łużyckiej oraz nieliczne drobne kawałki polepy.

Na wale wytyczono w roku 1963 jeszcze drugi odcinek badań. Stanowi on przedłużenie tzw. wykopu II z lat ubiegłych i biegnie po zewnętrznym stoku wału. Istnieją powody do przypuszczeń, iż stok ten został znacznie zmodyfikowany w czasach nowożytnych, prawdopodobnie w tym czasie, gdy została zrobiona alejka biegnąca wierzchołkiem wału, a przeznaczona m. in. dla ćwiczeń jeździeckich. Wykop mimo to wytyczono, gdyż chodzi nam o uchwycenie pierwotnego wyglądu tego stoku. Czy jednak takim rezultatem zakończą się te prace, trudno w tej chwili przewidzieć, ponieważ obecnie osiągnięto na tym stosunkowo długim (17 × 3 m) i trudnym do kopania (korzenie drzew) odcinku głębokość 0,50 m. Wszędzie poniżej cienkiej warstwy próchnicy leśnej występuje warstwa szarozółtego piasku. W obrębie piasku znaleziono jedynie bardzo niewielką ilość drobnych fragmentów naczyń kultury łużyckiej oraz 2 fragmenty ceramiki późnośredniowiecznej względnie nowożytniej i trochę polepy.

Najwięcej materiału dostarczyły wykopy na terenie osiedla. Zestaw form naczyń jest mniej więcej analogiczny do lat ubiegłych.

Najliczniejsze są fragmenty garnków jajowatych lub beczułkowatych (ryc. 2b,f) wykonanych z gliny schudzonej domieszką grubo- i średnioziarnistą. Ścianki zewnętrzne są na ogół szorstkie, niejednokrotnie obmazywane, barwy ceglastobrunatnej. Ścianki wewnętrzne natomiast gładkie, barwy czarnoszarej. Dostyć liczne są fragmenty tych naczyń z uchami oraz z guzkami względnie listewkami plastycznymi. Wśród fragmentów tego typu naczyń znajdują się także pochodzące od egzem-

Ryc. 2. Wrocław-Osobowice. Ceramika

Rys. W. Hadyńska

plarzy o bardzo dużych rozmiarach. Nie jest wykluczone, że przynajmniej niektóre z tych dużych garnków mogły spełniać funkcję naczyń zasobowych. Drugi typ garnków znacznie mniej liczny od poprzednich reprezentują formy beczułkowate lub jajowate z wyodrębnioną szyjką, najczęściej zaopatrzone w dwa ucha. Powierzchnie ścianek są gładkie, a zewnętrzne u niektórych naczyń są w górnej części barwy czarnej i wyświecane. Bardzo często naczynia te są zdobione na barku okrągłymi dołeczkami. Stosunkowo liczne są fragmenty czerpaków o kształcie zbliżonym do stożka ściętego względnie półkoliste. Dna ich są bardzo często wklęsłe. Posiadają one jedno taśmowate ucho, wystające ponad brzeg naczynia. U niektórych egzemplarzy, poniżej podstawy ucha, znajdują się dołeczki. Dalszy rodzaj naczyń stanowią baniaste kubki z wyodrębnioną szyjką, również z taśmowatym wystającym ponad brzeg uchem. Niektóre z tych kubków są na brzuścu ornamentowane, najczęściej motywami utworzonymi z kombinacji dołków i żłobków. Znaczna jest również w materiale ceramicznym z badań w roku 1963 liczba fragmentów mis (ryc. 2a,e). Wśród nich najliczniejsze są misy o brzegach prostych, zagiętych do wewnątrz naczynia. Mniej liczne są natomiast misy o zgrubiałym i wywiniętym brzegu. Kilka fragmentów brzegów mis jest zdobiona skośnymi żłobkami. Ścianki tych naczyń są na ogół gładkie, zewnętrzne, barwy ciemnobrunatnej, szarej, a wewnętrzne najczęściej barwy czarnej lub szaroczarnej. Dosyć częste są fragmenty brzegów mis z plastycznymi rożkami. Stosunkowo niewiele fragmentów pochodzi z waz i czarek. Wśród tych naczyń można wyróżnić formy o kształcie baniastym z cylindryczną, względnie też zwiężającą się ku górze szyjką. Część tych naczyń była zaopatrzona w ucha umieszczone przy podstawie szyjki. Przekonują o tym zachowane fragmenty z uchami. Wazy i czarki, na ogół wykonane z gliny schudzonej domieszką drobno- i średnioziarnistą, posiadają ścianki przeważnie gładkie, barwy brunatnej, brunatnoszarej oraz czarnej i szaroczarnej. Część z nich posiada przynajmniej w górnej części ścianki zewnętrzne czarne, wyświecane. Niektóre fragmenty tych naczyń są ornamentowane żłobkami i dołkami. Wśród fragmentów, pochodzących z tegorocznych badań, można wyróżnić również większe naczynia dwustożkowe, m. in. także zaopatrzone w dolnej połowie w listewki plastyczne. Wreszcie na zakończenie tego krótkiego przeglądu ceramiki należy wspomnieć o bardzo licznych fragmentach talerzy krążkowych. Są one przeważnie po jednej stronie pokryte nieregularnie rozmieszczonymi nakłuciami paznokciowymi, rzadziej natomiast żłobkami, także nie tworzącymi regularnych figur.

Jeżeli chodzi o ilościowe proporcje w występowaniu poszczególnych form naczyń na terenie badanego osiedla, to wydaje się, iż tegoroczne wyniki upoważniają do podtrzymania wyrażonej w latach ubiegłych hipotezy o przewadze naczyń typu gospodarskiego i że pod tym względem te proporcje ilościowe są inne, niż to powszechnie obserwujemy na cmentarzyskach².

Podobnie jak w latach ubiegłych znaleziono także kilka prześlików glinianych oraz małych krążków glinianych o średnicy ok. 3—4,5 cm, bez otworu w środku (ryc. 2c) względnie też z małym otworem o średnicy — 0,3 cm (ryc. 2d).

Poza ceramiką w warstwie kulturowej oraz w zbadanych obiektach stałych wystąpiła niewielka ilość kości zwierzęcych, jeden fragment bliżej nie określonego przedmiotu żelaznego oraz polepa i trochę węglików drzewnych.

Zdecydowana większość materiału wiąże się z okresem kultury łużyckiej. Wstępna analiza ceramiki pozwala stwierdzić, że mamy do czynienia z materiałem z V okresu epoki brązu oraz okresu halsztackiego. Brak w tegorocznym materiale form typowych dla IV okresu epoki brązu.

² Gediga, *Badania wykopaliskowe...*, s. 59.

Jeżeli chodzi o ceramikę wczesnośredniowieczną oraz średniowieczną, to stanowi ona w masie materiału ceramicznego bardzo znikomy procent. Wystąpiła w postaci luźnych kilku skorup na terenie osiedla oraz na zewnętrznym stoku wału. Wśród charakterystycznych fragmentów można wymienić brzeg naczynia, którego chronologię można by ustalić ewentualnie na początek XIV wieku, oraz drugi fragment brzuśca zdobiony poziomymi żłobkami, który mógłby być podobnie datowany. Zwłaszcza w górnych warstwach na terenie osiedla, ale także i głębiej (do ok. 0,60 m), występuje ceramika i inny materiał nowożytny. W dolnych warstwach jest on jednak zjawiskiem zupełnie sporadycznym.

*Zakład Archeologii Śląska
IHKM PAN we Wrocławiu*

BOGUSŁAW GEDIGA

EXCAVATION OF A FORTIFIED SITE OF THE LUSATIAN CULTURE IN
WROCLAW-OSOBOWICE IN 1963

In 1963 the Department of Archaeology at the University of Wrocław and the Department of the Archaeology of Silesia at the Institute of the History of Material Culture, Polish Academy of Sciences in Wrocław, jointly continued excavations of one of the two fortified sites known as "Swedish trenches" in Wrocław-Osobowice. The excavations carried out within the habitation site have brought to light 2 pits, 4 hearths and 1 concentration of stones among which a lot of pottery was found. The culture layers and the explored permanent objects have yielded great numbers of pottery in addition to a few clay discs, whorls, daub and animal bones. Lusatian potshers of Bronze Age V and of the Hallstatt period predominated in number, while early medieval pottery, datable to the 14th century, was very scarce.

We have also started works in two sections of the defensive rampart. One section adjoins a wooden construction, uncovered in 1962, and the other lies on the outward slope. The excavations, however, lasted too short to bring conclusive results.